

Jeff Hausel

OKTOBER 1917: **STATSKUPP ELLER REVOLUTION?**

OM BOLSJEVISMEN OCH
DET RYSKA PROLETARIATETS VÄG
TILL MAKTEN

Innehåll

1. INLEDNING	1
2. ALLMÄNNA TENDENSER I DEN RYSKA SAMHÄLLSUTVECKLINGEN FÖRE 1917	1
2:1 KLASSFÖRHÅLLANDENA I RYSSLAND.....	1
2:2 LIVEGENSKAPENS UPPHÄVANDE	1
2:3 DEN RYSKA INDUSTRIALISERINGENS SÄRDRAG	2
2:4 ARBETARKLASSENS EXPANSION OCH ORGANISERING.....	3
2:6 REVOLUTIONEN 1905	3
2:8 JORDREFORMEN 1906.....	4
3. DEN SOCIALISTISKA ARBETARRÖRELSEN OCH BOLSJEVISMEN	5
3:1 BOLSJEVISMENS URSPRUNG.....	5
3:2 LENIN OCH TROTSKIJ.....	5
3:3 DEN PERMANENTA REVOLUTIONENS TEORI	5
4. HUVUDORSAKER TILL DEN REVOLUTIONÄRA KRISEN 1917	6
4:1 JORDFRÅGAN OCH VÄRLDSKRIGET	6
5. UTVECKLINGEN FRÅN FEBRUARI TILL OKTOBER	7
5:1 FEBRUARIREVOLUTIONEN	7
5:2 DUBBELMAKTSREGIMEN	7
5:3 APRILTESERNA	8
5:4 DEN FÖRSTA PROVISORISKA SAMLINGSREGERINGEN OCH BOLSJEVISMENS SPRIDNING.....	9
5:5 KRIGSUTVECKLINGEN UNDER JUNI OCH JULI MÅNAD	11
5:6 PROTESTER OCH REPRESSION.....	11
5:7 DEN ANDRA PROVISORISKA SAMLINGSREGERINGEN OCH BOLSJEVISMENS FRAMMARSCH	11
5:8 KORNILOVUPPRORET	12
5:9 DEN SISTA PROVISORISKA SAMLINGSREGERINGEN OCH BOLSJEVISMENS SEGERTÅG	13
6. OKTOBERREVOLUTIONEN	13
6:1 MAKTÖVERTAGANDET	13
6:2 DEN ANDRA ALLRYSKA SOVJETKONGRESSEN	13
7. SLUTSATSER	14
8. BILAGOR	15
A) DEKRETET OM FREDEN.....	15
B) DEKRETET OM JORDEN (UTDRAG)	16
KÄLLOR	17

1. Inledning

Den ryska revolutionens karaktär har kommit att bli en politiskt kontroversiell fråga som intresserar många. Om man ska tro den amerikanske författaren John Reeds klassiska ögonvittnesskildring [Tio dagar som skakade världen](#) var det en massrörelse som under slutet av oktober månad 1917 grep makten i Ryssland. Rådfrågar man i stället t ex Staffan Skott får man ett intryck av att Oktoberrevolutionen var en kupp som utfördes av en kallblodig och maktgalen sekt.

Under sammanställningen av denna rapport har ett medvetet val av källor utmynnat i att sådana arbeten som inte inriktar sina krafter på att fylla några andra än utpräglat propagandistiska syften sorterats bort. Däremot har till exempel Leo Trotskijs krönika använts då den ger en mycket detaljerad bild av händelseförloppet. Att Trotskij var medlem i bolsjevikpartiet vid tidpunkten för revolutionen och därmed också part i tilldragelserna kan man självfallet inte bortse från vid en bedömning av källvärdet. Icke desto mindre måste det poängteras att Trotskijs redogörelse i allt väsentligt överensstämmer med den bild som bland andra Edward Hallet Carr utifrån ett mycket stort antal källor ger av det förlopp som ledde fram till Oktoberrevolutionen.

Syftet med denna rapport är att - genom att analysera den utveckling som ledde fram till maktövertagandet i oktober 1917 - försöka svara på vad som tycks blivit den ryska historiens stora tvistefråga: *Bars Oktoberrevolutionen upp av en bred social rörelse eller var den i själva verket en kupp utan något som helst stöd hos massorna?*

2. Allmänna tendenser i den ryska samhällsutvecklingen före 1917

2:1 Klassförhållandena i Ryssland

Ryssland förblev långt in på artonhundratalet en utpräglat feodal stat. I samhällspyramidens spets fanns ett tunt adelsskikt som med tsaren i spetsen ägde och styrde landet.¹ Pressade mot samma pyramids bas fanns den stora massan av livegna bönder², som vid sekelskiftet uppgick till omkring nio tiondelar av befolkningen.³ Medelklassen var i det närmaste obefintlig så sent som vid 1800-talets slut och tsarens makt vilade helt och hållet på armén, ämbetsmännen, godsägarna, kyrkan och den hemliga polisen.⁴

2:2 Livegenskapens upphävande

Krimkriget⁵ förvärrade ytterligare böndernas situation genom att skattebördorna blev tyngre samtidigt som tvångsutskrivningarna ökade i antal.⁶ Dessa för bönderna outhärdliga förhål-

¹ Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 24-27 [[Ryska revolutionens historia i sammandrag](#)]

² För bönderna innebar livegenskapen att de, främst genom ett juridiskt-politiskt beroendeförhållande till godsägaren var "bundna vid torvan". (Bergström, A. Löwgren, H. Almgren: *Alla tiders historia*, 1991: 232, Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 25) I Ryssland kom livegenskapen att anta former som för tankarna till slaveri. Fredrik Ström beskriver hur "den livegne var husbondens egendom som han kunde förfoga över efter behag; sälja, spela bort, skänka sin älskarinna, förvisa till Sibirien, spekulera med på de vita slavmarknaderna, prygla, tortera, beröva hans heder, hans ägodelar, t. o. m. beröva hans barn". (Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 25)

³ *Bonniers världshistoria 11*, 1985: 279

⁴ Bergström, A. Löwgren, H. Almgren: *Alla tiders historia*, 1991: 233

⁵ Krimkriget var det krig som Ryssland år 1843-56 utkämpade mot västmakterna (Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927:26)

⁶ Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 26

landen resulterade i hundratals resningar runt om i landet. Att den ”kejsrerliga ukasen¹ om livegenskapens upphävande” signerades 1861,² var till viss del en följd av dessa uppror.

Bonderesningarna var dock inte den enda orsaken till att denna förändring genomfördes: delar av adeln hade i samband med industrialiseringen och kapitalismens påbörjade fram-marsch börjat störas av hur förlegat och olönsamt det feodala systemet var. Dessutom hade en liberal opposition blivit märkbar, som då den hade sin bas i lågadeln och den långsamt väx-ande medelklassen, betraktade livegenskapen som en bromskloss när det gällde böndernas tilltagande köpkraft.³

Reformen kom snarare att gynna högadeln än fattigbönderna.⁴ Nu tvingades bönderna köpa sin jord av staten, som i sin tur betalade storgodsägarna i form av räntebärande statsobliga-tioner. Denna nya form av utsugning administrerades genom att bönderna i varje by ålades ett kollektivt ansvar för avbetalningarna på jorden.⁵

2:3 Den ryska industrialiseringen särdrag

I Ryssland påbörjades industrialiseringen sent. ”Efterblivenheten” innebar dock att den ryska industrialiseringen kom att få en hög utvecklingstakt,⁶ eftersom den inte var bunden till det schema som de avancerade ländernas industrialisering följt.

På samma sätt (skriver Leo Trotskij) som Rysslands ekonomiska utveckling i sin helhet hoppade över hantverkarskråens och manufakturernas epok, hoppade också olika enskilda industribranscher över en rad nivåer som det tagit Europa århundraden att tillryggalägga. Tack vare detta kunde rysk industri under vissa perioder utvecklas med osedvanlig hastighet. Mellan den första revolutionen (1905) och (det första världs-)kri-get, fördubblades i stort sett den ryska produktionen.⁷

Denna utveckling tog sig uttryck i att den industriella produktionen i Ryssland i mycket högre grad än i till exempel USA koncentrerades till stora fabriker,⁸ som huvudsakligen finansiera-des av utländskt kapital. Vidare innebar den centraliserade industriproduktionen ”att det mellan de (inhemska) kapitalistiska ledarna och folket inte fanns ett hierarkiskt system av övergångsskikt”,⁹ varför den ryska borgerligheten såväl som den utländska i hög utsträckning kom att motarbeta en utveckling mot parlamentarism i Ryssland. Industriproduktionens extrema koncentration innebar att de stora städerna – och därmed arbetarklassen - kom att få en särskild karaktär och tyngd.¹⁰ Kännedomen om dessa särdrag i den ryska samhällsutveck-lingen kom, tillsammans med erfarenheterna från 1905 års misslyckade revolution, att bli grundstenar för Trotskij:s teori om ”den permanenta revolutionen”.¹¹

¹ Ukas är det ryska ordet för de absolutistiska reformer som i det tsaristiska Ryssland användes för att hålla folket i schack och försvara högadelns intressen.

² Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 26

³ Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 24-27

⁴ Carr betonar bland annat reformens ”historiska funktion”, vilken var att ”driva in arbetskraften från landsbygden till städerna och fabriker där den behövdes för industrialiseringen av den nationella ekonomin”, samt om hur den ”gynnade de dugliga och energiska jordägare som kunde sätta sina egendomar på en effektiv kapitalistisk grund genom att anställa arbetskraft från sina före detta livegna och utveckla en produktion i stor skala för export”. (Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 II*, 1970: 18, 20)

⁵ Ström: *Ryska revolutionens historia I-2*, 1927: 24-27

⁶ Mellan 1900 och 1913 höjdes den ryska industriproduktionen med 62 procent, medan jordbruksproduktionen ökade med 35 procent. (Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 II*, 1970: 33)

⁷ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 24

⁸ År 1914 var enligt Trotskij:s uppgifter 41,4 procent av de ryska arbetarna anställda vid stora företag (med 1000 anställda eller fler). Motsvarande siffra för USA var 17,8 procent. I de stora ryska industridistrikten var dessa siffror ännu högre (Petrograd 44,4 procent och Moskva 57,3 procent). (Trotskij: *den ryska revolutionens historia I*, 1988: 25)

⁹ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 25

¹⁰ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 25-26

¹¹ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 73

2:4 Arbetarklassens expansion och organisering

Med industrialiseringens rasande takt växte också arbetarklassen. År 1905 uppnådde arbetarna och deras familjer ett antal kring 25 miljoner människor, att jämföra med den totala populationen, som vid samma tid uppgick till omkring 150 miljoner.¹

Under artonhundratalets slut hade marxismen börjat tränga in i Ryssland, vilket resulterade i framväxten av en socialistisk arbetarrörelse. I allt högre utsträckning förenades nu arbetarna i kampen mot låga löner, långa arbetsdagar och dåliga bostadsförhållanden, såväl som för rätten att gå ut i strejk och bilda fackföreningar.²

2:6 Revolutionen 1905

I St Petersburg hölls den 9 januari 1905³ en stor arbetardemonstration med krav på tillsättandet av en folkvald riksdag.⁴ En av de direkta orsakerna till denna missnöjesyttring var de bördor som lades på arbetarnas och böndernas axlar i samband med det rysk-japanska kriget.⁵ När det obehäpnade demonstrationståget nått tsarens palats, Vinterpalatset, massakrerades hundratals demonstranter av regeringstroga trupper.⁶

Denna massaker följdes av en våg av strejker och resningar som slutligen tvingade tsardömet att utlova en liberal författning.⁷ Det skulle dock snart visa sig att tsardömet's "reträtt" endast var tillfällig:

...den 17 oktober (skriver Gunnar Gunnarsson) undertecknade tsaren under trycket av den generalstrejk, som förlamade hela landet, ett manifest, där han lovade folket medborgerliga fri- och rättigheter, personlig integritet, samvets- församlings- och föreningsfrihet samt ett parlament, en riksduma. Självhärskardömet kapitulerade inte, men det slog till en strategisk reträtt, och de liberala kretsar, som fortfarande trodde på monarkin, greps av optimism... Riksduman och de demokratiska fri- och rättigheterna var en komedi.⁸

Det som till en början såg ut som ett återtag från regeringens sida, visade sig istället vara ett sätt för revolutionens motståndare att skaffa sig tillräckligt andrum för att omorganisera sig och åter gå till angrepp mot bönderna, de upproriska bondesoldaterna och industriproletariatet. Nu dödades tusentals arbetare och upproriska bönder i massakrer och avrättningar.⁹ Snart fängslades också delegaterna i de arbetarråd, sovjeter, som bildats på många orter runt om i landet.¹⁰

Genomförandet av de demokratiska reformerna hade inneburit att en stor del av den liberala borgerligheten – vilken i regel inte ansåg sig ha något att vinna på de förhållandevis långtgående sociala, politiska och ekonomiska krav som bönderna och arbetarna ställde - efter manifestets utfärdande hade gått över till revolutionens motståndare i förhoppning om att kunna försvara sina sociala och ekonomiska privilegier bättre där.

¹ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 27

² Bergström, Löwgren, Almgren: *Alla tiders historia*, 1991: 233

³ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 431

⁴ Bergström, Löwgren, Almgren: *Alla tiders historia*, 1991: 232-233

⁵ Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 82

⁶ Bergström, Löwgren, Almgren: *Alla tiders historia*, 1991: 232-233

⁷ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 60-61

⁸ Gunnarson: *Ryssland 1917*, 1967: 31-33

⁹ När det gäller de "officiella" avrättningarna redogör Fredrik Ström för hur en högt uppsatt militär vid namn Karavajev 10 maj 1906 i duman deklarerade att "över 600 personer utan dom och rannsaking blivit avrättade" under loppet av de senaste fyra månaderna. Av de siffror Ström lägger fram kan de som visar hur antalet bokförda avrättningar steg under de följande åren också vara värda att nämna: "1906 skedde 208 avrättningar, 1907 steg siffran till 508 och 1908 till 802 enligt de officiella siffrorna över krigsrätternas domar. Härtill komma alla avrättade upproriska soldater och matrosar samt alla de avrättade, som aldrig av förklarliga skäl införts i den officiella statistiken". Prygelstraff och tortyr i dess mest fruktansvärda former återinfördes också, och "till Sibirien förvisades mellan åren 1905-1908 över 74 000 personer och minst lika många till andra delar av riket... ändock voro alla fångelser fyllda av politiska fångar". (Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 103)

¹⁰ Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 99

Först när (skriver Fredrik Ström) nästan alla reformlöften voro återtagna, de medborgerliga rättigheterna åter avskaffade, de liberala ministrarna bortjagade, pogromerna voro i ständig ökning och den vita terrorn sträckte sina blodiga klor även efter den liberala bourgeoisieens ledare, först då vaknade denna borgarklass åter till en viss oppositionell aktivitet. Så se vi denna liberala bourgeoisie ständigt pendla mellan vänster och höger, mellan revolutionen och kontrarevolutionen, aldrig i stånd att handla efter klara och fasta linjer, alltid vacklande och slutligen i de avgörande ögonblicken förenande sig med revolutionens fiender.¹

Vid sidan av medelklassens svaghet var arbetarnas, böndernas och soldaternas bristfälliga organisering en viktig anledning till att revolutionen 1905 kunde slås ned. Tidigt år 1906 kom kontrarevolutionens seger. Ungefär samtidigt upprättades ett riksråd, vars medlemmar utsågs av tsaren. I takt med att en efter en av de i manifestet statuerade rättigheterna avskaffades kom riksrådet att överta en allt större del av dumans makt.²

2:8 Jordreformen 1906

År 1905 hade regeringen avskrivit den resterande delen av de amorteringar på jorden som 1861 års ukas ålagt byalagen. Då många av godsägarna i samband med revolutionen hade sänkt arrendena och i många fall till och med börjat sälja ut stora delar av jorden, innebar avskrivningen att den lilla klicken av mer ”väl-situerade” bönder kunde utöka sina ägor. Detta ledde i sin tur till en viss kapitalisering av jordbruket.

I november 1906 gick den ryska jordbrukspolitikerna in i en ny fas. Nu uppmanade regeringen bönderna att bryta med byalagen, samtidigt som en sådan utveckling genom olika åtgärder understöddes. Ändamålet var att avskaffa byalagens kollektiva ägande och ersätta detta med en kapitalistisk jordbruksekonomi baserad på självägande bönder, vilket skulle öka produktionen. Samtidigt hoppades man på att en ökad ekonomisk differentiering av bondeklassen skulle leda till ett större stöd för regeringen hos de mer välbeställda bönderna.³ Ett citat som är välanvänt, men som då det skildrar den rådande mentaliteten hos regeringen ändå kan vara nämnvärt, är ett uttalande av ministerråds-president Stolypin: ”Regeringen har inte satsat på de nödställda och de druckna, utan på de rakryggade och starka”.⁴

Då majoriteten av de mindre jordbruksheter som nu uppstod gick under, ökade proletariseringen av bondeklassen samtidigt som en ”bondebourgeoisie” av kulaker uppstod.⁵

Jordreformen lyckades i den bemärkelse att den medverkade till att det ryska jordbruket hamnade i en högkonjunktur,⁶ men den misslyckades med att lösa det ryska jordbrukets grundläggande problem: dess oerhört låga produktivitet, orsakad av en brännande avsaknad av maskiner och modern teknik.⁷ Den andra av regeringens målsättningar, att (som Trotskij kallade det) ”ersätta bondeproblemet med ett kulakproblem”⁸, misslyckades också. Från 1908 och under åren fram till krigsutbrottet 1914 befann sig bonderörelsen åter i tillväxt.⁹

¹ Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 102

² Ström: *Ryska revolutionens historia I-II*, 1927: 99-102

³ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 II*, 1970: 29-32, Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 54-55

⁴ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 II*, 1970: 31

⁵ Angående skiktningen av bönderna skriver Carr att det ”blivit vanligt i litteraturen över detta ämne att skilja mellan tre kategorier av bönder – ’fattigbönderna’, som utgjorde cirka 80 procent av det totala antalet, var jordlösa eller hade gårdar som var alltför små för att de skulle kunna överleva utan att leja ut sin egen och sin familjs arbetskraft; ’mellanbönderna’ som var självförsörjande på sina gårdar med hjälp av familjen, och ’bondebourgeoisien’ eller ’kulakerna’ som var tillräckligt välmående för att kunna anställa arbetskraft (även om anställning av en enda arbetare tycks ha varit tillräckligt för en placering i denna kategori)”. (Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 II*, 1970: 31)

⁶ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 55

⁷ I detta avseende menar Carr att reformen t o m ”bokstavligen” innebar en tillbakagång, då en industrialisering av jordbruket var omöjlig ”på grundval av småjordbruk”. (Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 II*, 1970: 32)

⁸ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 55

⁹ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 56

3. Den socialistiska arbetarrörelsen och bolsjevismen

3:1 Bolsjevismens ursprung

År 1898 höll det ryska arbetarpartiet en liten kongress i Minsk, där delegater från ryska lokalorganisationer samt representanter för Bund – det judiska allmänna arbetarförbundet i Ryssland och Polen – samlades. Efter kongressen skrevs ett manifest som godtog det kommunistiska manifestets idéer om den ”borgerligt-demokratiska” revolutionen som föregångare till den ”proletärt-socialistiska”, men som också satte fingret på den ryska borgarklassens oförmåga att ”göra sin egen revolution” och den ledarfunktion denna svaghet innebar för proletariatet under den kommande borgerliga revolutionen.¹

År 1903 höll det ryska socialdemokratiska partiet kongress igen. Ett av mötets bestående resultat var en fraktionsbildning, vilken skulle komma att permanentas och slutligen leda till en total brytning 1912.² Under kongressen fick de två fraktionerna också - efter utslaget av en votering – sina respektive namn: bolsjeviki (majoritetsanhängarna) och mensjeviki (minoritetsanhängarna). Även om det vid denna tid inte fanns några djupgående ideologiska eller organisatoriska skillnader mellan de båda, kom sådana att utvecklas. Ungefär på samma sätt som inom de västeuropeiska arbetarpartierna kom skiljelinjen att hamna mellan reformister (mensjeviker) och revolutionärer (bolsjeviker).³

3:2 Lenin och Trotskij

Lenin föddes 1870 i staden Simbirsk vid floden Volga, där han växte upp i en politiskt radikal miljö. När han var 25 år gammal bildade Lenin ”Kampförbundet för arbetarklassens befrielse” och ledde utbildningar i praktisk och teoretisk marxism för arbetare. Lenin kom som en av grundarna till det år 1898 bildade ryska socialdemokratiska partiet att bli en hängiven föreläsare av en starkt sammanbunden och centraliserad partiorganisation. Efter att partiet splittrats kom Lenin att utmärka sig som en av de tongivande inom bolsjevikpartiet⁴, vilket han fortsatte att vara fram till sin död 1924.⁵

Trotskij föddes 1879 som det femte barnet i en judisk bondefamilj.⁶ Under revolutionen 1905 kom att han spela en viktig roll i Petersburgsovjetens arbete, vilket ledde till att han arresterades och deporterades till Sibirien där han formulerade sin teori om ”den permanenta revolutionen”.⁷ Under våren 1917 begav sig Trotskij efter en tid i exil till Petrograd,⁸ där han engagerade sig i arbetet med den då återupprättade sovjeten och tillsammans med Lenin blev en av ledarna för oktoberrevolutionen.⁹

3:3 Den permanenta revolutionens teori

I samband med 1905 års revolution skrev Leo Trotskij i en rysk tidning:

Vår liberala bourgeoisie stiger fram som en kontrarevolutionär kraft till och med före revolutionens höjdpunkt. Vid varje kritisk höjdpunkt visar våra intellektuella demokrater endast sin impotens. Bönderna som helhet representerar en elementär kraft i upproret. De kan ställas i revolutionens tjänst endast genom en kraft som tar statsmakten i sina händer. Arbetarklassens ställning som revolutionens förtrupp, den direkta förbindelse som upprättas mellan den och den revolutionära landsbygden; den attraktion den utövar på armén – allt detta tvingar

¹ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 13-14

² Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 38

³ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 68-69

⁴ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 19-30

⁵ Bergström, Löwgren, Almgren: *Alla tiders historia*, 1991: 266

⁶ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 17

⁷ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 110-121

⁸ Då man under det första världskriget inte ville att en rysk stad skulle bära ett tyskt namn, fick St Petersburg istället heta Petrograd

⁹ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 192-230

den oundvikligen mot makten. Revolutionens fullständiga seger innebär proletariats seger. Denna i sin tur innebär att revolutionen får en oavbruten karaktär.¹

Baserande sig på det ryska samhällets särdrag och med marxismen som analytiskt verktyg, drog Trotskij slutsatsen att det var ”möjligt för arbetarna att komma till makten tidigare i ett ekonomiskt efterblivet land än i ett utvecklat land”, samt att detta måste ske ”innan den borgerliga liberalismens politiker har fått någon möjlighet att visa fram hela sin regerings-talang”.² Då den ryska borgarklassen inte var tillräckligt stark för att kunna agera självständigt och bondeklassen var oförmögen att själv organisera sig politiskt och ta makten, skulle den senare bli tvungen att låta sig ledas av arbetarklassen för att uppnå en lösning på jordfrågan. Därmed skulle det ske en ”sammantvinning” av den borgerliga och den socialistiska revolutionen.³ Arbetarna och bönderna skulle tillsammans genomföra den borgerligt-demokratiska revolutionen, vilken oundvikligen skulle föra proletariats till makten. Samtidigt skulle en ”övergång” till den socialistiska revolutionen äga rum.⁴ ”Proletariats maktövertagande (skrev Trotskij vidare) innebär inte revolutionens avslutning, utan endast dess inledning”.⁵

4. Huvudorsaker till den revolutionära krisen 1917

4:1 Jordfrågan och världskriget

Som tidigare nämnts var frågan om äganderätten till jorden ett avgörande problem i det ryska samhället. En liten spillra av befolkningen förfogade över en mycket stor del av jorden. Dessa ägandeförhållanden innebar i samverkan med avsaknaden av modern jordbruksteknik att många bönder inte hade någon möjlighet att försörja sig på sina jordlotter, en situation som ytterligare förvärrades i samband med krigsutbrottet 1914, då en många fattigbönder togs ut i kriget.⁶

Under hösten 1916 deserterade tiotusentals ryska soldater dagligen från fronten⁷, och vid årets slut hade mer än en och en halv miljon⁸ av den ryska arméns tolv miljoner soldater återvänt hem. Kriget hade svept bort nästan hälften av landsbygdens arbetsföra befolkning, vilken kom att ersättas av de kvinnor, barn och gamla som fanns kvar i byarna. Även flyktingar och krigsfångar sattes i arbete, men ingenting hjälpte. Produktionen minskade, regeringen fick allt svårare att försörja frontlinjen och en livsmedelskris spreds över stora delar av landet.⁹ Transportsystemet och ekonomin rasade samman och myndigheterna förlorade kontrollen över Ukraina, där landets största spannmålstillgångar fanns.¹⁰ Krisen vid fronten tog sig uttryck i att regeringen rörde sig mot ett allt djupare ekonomiskt beroende av de allierade. Storbritannien skickade stora sändningar av krigsmateriel, som Ryssland i sin tur tvingades betala med livsmedel och andra livsviktiga varor. Samtidigt svalt en stor del av den ryska befolkningen. Dessa förhållanden innebar att den revolutionära propagandan fick en mycket större genomslagskraft än den tidigare haft. Vid årsskiftet 1916-17 tilltog demonstrationerna och strejkerna i omfång och antal och snart började även stora delar av bondeproletariatet ansluta sig till dessa protester.¹¹

¹ Trotskij: *Den permanenta revolutionen*, 1983: 71

² Trotskij: *Resultat och framtidsutsikter*, 1972: 43

³ Andersson: *Lögnens renässans*, 1972: 12

⁴ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 71-74

⁵ Trotskij: *Den permanenta revolutionen*, 1983: 185

⁶ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 53-59

⁷ Blomqvist: *Lenin: Massmördare?*, 1999: 45

⁸ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 47

⁹ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 47-49

¹⁰ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 II*, 1970: 60

¹¹ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 47-49

5. Utvecklingen från februari till oktober

5:1 Februarirevolutionen

Den 25 februari utbröt en generalstrejk bland industriarbetarna i Petrograd. Strejken kokade snart över i ett väpnat uppror. Inom loppet av några dagar hade nästan hela petrogradgarnisonen gjort myteri och övergått till de upproriska vilket snart resulterade i att regeringen helt och hållet förlorade kontrollen över staden. Det var i detta skede arbetare och bondsoldater tillsammans återupprättade petrogradsovjeten, vilken hade fungerat som ett revolutionärt maktorgan 1905.¹ Den 28 övertogs vinterpalatset av de upproriska och ytterligare några dagar senare, den 2 mars, abdikerade tsaren.²

5:2 Dubbelmaksregimen

Petrogradsovjeten var – precis som petersburgsovjeten varit 1905 – en spontant bildad och partipolitiskt obunden arbetarorganisation vars delegater valdes av stadens fabriksarbetare.³ Carr pekar på två huvudskäl till att det inte redan vid denna tidpunkt blev petrogradsovjeten som tog makten i tsarens ställe: för det första saknade sovjeten tilltro till sin egen kapacitet och för det andra ansåg de ledande inom sovjeten⁴ att Ryssland ännu inte var moget för en ”socialistisk revolution”.⁵ Minst tre av petrogradsovjetens ledare (inom exekutivkommittén)⁶ tillhörde också duman.⁷ De tre hade tillsammans med andra dumadelegater den 27 februari bildat en ”provisorisk kommitté” som övertalat tsaren att avgå från sin post. Därefter bildade denna provisoriska kommitté en provisorisk regering⁸ bestående av storgodsägare och företagare. Justitieministern Kerenskij, som kallade sig socialist, var det enda undantaget.⁹ Med anledning av den provisoriska regeringens sammansättning misstroddes den redan från början av socialisterna, som befann sig i majoritet i sovjeterna.¹⁰

Arbetarklassen hade med bondeklassen som fundament spelat huvudrollen i februarirevolutionen. Den kom därmed att skilja sig från de borgerligt-demokratiska revolutioner som ägt rum i Västeuropa under 1700- och 1800-talen, då den liberala borgarklassen hade ”gått i första ledet”.¹¹ I avsaknad av en revolutionär ledning överlämnade den ryska arbetarklassen nu ändå den officiella verkställande makten till de borgerliga partierna och de moderata grupperna inom arbetarrörelsen¹², vilket dock inte innebar att sovjeten förlorade sin betydelse. I stället uppstod en dubbelmaksregim:

... massrörelsen (skriver Ernest Mandel) var så mäktig att den kunde skapa sig en egen organisatorisk struktur: arbetar-, soldat- och bondedelegaternas råd (sovjeter), med stöd i beväpnade röda garden. Från februari 1917 fanns det alltså en faktisk dubbelmaksregim i Ryssland. Den provisoriska regeringen vilade på en borgerlig

¹ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 58-64

² Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 70-72, 76

³ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 61, 86

⁴ Då bolsjevikernas ledare vid denna tidpunkt antingen var fängslade eller hade tvingats i landsflykt, fanns ingen av dessa i ledningen för petrogradsovjeten. (Gunnar Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 70)

⁵ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 86

⁶ Ordförande i petrogradsovjetens exekutivkommitté var N.J. Tsjeidse, som var mensjevik. (Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 70) Sovjetens exekutivkommitté var självutnämnd och hade tillkommit redan innan sovjeten bildats. (Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 195)

⁷ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 71

⁸ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 81-82

⁹ Trotskij, *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 168-169

¹⁰ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 82

¹¹ Då hade arbetarrörelsens strategi varit att få tillstånd en allians med den liberala borgarklassen, där arbetarrörelsen ”skulle nöja sig med att kämpa för omedelbara klassmål (åttatimmarsdag, förenings- och strejkrätt mm)”, och samtidigt pressa borgarklassen framåt ”för att få den att genomföra ’sitt’ revolutionära verk desto grundligare”. (Mandel: *Från klassamhälle till kommunism*, 1976: 94)

¹² Mandel: *Från klassamhälle till kommunism*, 1976: 93-94

statsapparat, som långsamt höll på att vittra sönder, och mot den stod ett nätverk av sovjeterna, som gradvis byggde upp arbetarnas statsmakt.¹

Snart upprättades sovjeterna både i de större städerna och i glesbygderna.² Den provisoriska regeringens möjligheter att behålla sin position blev därmed i allt högre grad beroende av arbetarnas, böndernas och soldaternas erkännande. Då kriget fortsatte och jordfrågan kvarstod innebar den provisoriska regeringens politik inte i någon bemärkelse en förbättring av massornas sociala situation. Kriget fortsatte och jordfrågan förblev olöst. Eftersom regeringspartierna nu ville bromsa upp revolutionen och återupprätta krigsdisciplinen³ var det sovjeterna som förde fram dessa sociala frågor tillsammans med de borgerligt-demokratiska kraven på till exempel politiska fri- och rättigheter, åtta timmars arbetsdag och jämställdhet inom armén.⁴

5:3 Aprilteserna

Tsarregeringens tillbakaträdande innebar att en del av de som deporterats eller fängslats kunde återvända hem igen. Lenin, som befunnit sig i exil i Västeuropa började då han den 15 mars fick ett telegram som berättade om revolutionen genast förbereda sig för att återvända till Ryssland. Den 3 april 1917 anlände Lenin, efter en resa via Tyskland, Sverige och Finland, till Petrograd där han flyttade in i sin systers lägenhet.⁵ På ett möte med bolsjevikerna, mensjevikerna och oberoende socialdemokrater läste han nästa dag för första gången upp ”aprilteserna”, varefter en skriftlig version av teserna publicerades i tidningen Pravda under rubriken ”Om proletariatets uppgifter i den nuvarande revolutionen”.⁶ Under den första paragrafen i Lenins teser fanns krav på ett villkorslöst ställningstagande mot kriget, för en överföring av makten till arbetarna och fattigbönderna, för ett ”uppgivande” av alla erövringar, ”inte bara i ord, utan i handling” samt för en total brytning med ”alla kapitalets intressen”.⁷

Vidare ansåg han det vara viktigt att - för det breda skikt av folket som fortfarande ”erkände kriget av nödvång men inte för erövringarnas skull” - klargöra ”sambandet mellan kapitalet och det imperialistiska kriget” och omöjligheten i att ”utan att störta kapitalet... göra slut på kriget med en verkligt demokratisk fred och inte en våldsfred”.⁸ I följande stycke, som handlar om originaliteten i den ryska situationen, är det uppenbart att de slutsatser Lenin dragit överensstämmer med Trotskijns teori om den permanenta revolutionen:

Det egenartade i det nuvarande läget i Ryssland består i övergången från revolutionens första etapp, som till följd av proletariatets otillräckliga medvetenhet och organisation förde bourgeoisien till makten, till dess andra etapp, som måste komma att lägga makten i händerna på proletariatet och de fattigaste bondeskikten.⁹

Sedan följde punkter som berörde partistrategin. Lenin ansåg att man inte skulle stödja den provisoriska regeringen, att man skulle erkänna att partiet befann sig i minoritet i de flesta sovjeterna, och att man skulle klargöra för massorna att sovjeterna var den enda formen för revolutionsregeringen. Samtidigt skulle man peka på regeringens brister. Partiets mål skulle inte vara en parlamentarisk republik, ”utan en republik av arbetar- lantarbetar- och bonde-deputerades sovjeterna i hela landet, nedifrån och upp”.¹⁰ Den sjätte punkten gällde jordfrågan:

¹ Mandel: *Från klassamhälle till kommunism*, 1976: 94

² Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 87

³ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 193

⁴ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 82, 87-92

⁵ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 92-95, 101-109

⁶ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 95-96

⁷ Lenin: *Samlade skrifter i urval 10*, 1940: 31-32

⁸ Lenin: *Samlade skrifter i urval 10*, 1940: 31-32

⁹ Lenin: *Samlade skrifter i urval 10*, 1940: 32

¹⁰ Lenin: *Samlade skrifter i urval 10*, 1940: 33-34

I agrarprogrammet förlägges tyngdpunkten till lantarbetardeputerades sovjet. All godsägarjord konfiskeras. All jord i landet nationaliseras; dispositionsrätten över jorden tillkommer de lokala lantarbetar- och bonde-deputerades sovjet. Särskilda sovjet av fattigbondedeputerade bildas. Alla storgods (som omfattar omkring 100-300 desjatin,¹ med hänsynstagande till lokala och andra omständigheter samt enligt de lokala myndigheternas fastställande) ombildas till mönsterjordbruk under kontroll av lantbrukardeputerade och på det allmännas bekostnad.²

En annan viktig punkt i teserna var den åttonde, som betonade att den ”omedelbara uppgiften” för revolutionen inte skulle vara socialismen, ”utan endast omedelbart övertagande av kontrollen över den samhälleliga produktionen och produkternas fördelning från arbetar-deputeradesovjetens sida”.³

De två sista punkterna i aprilteserna gällde dels det omedelbara inkallandet av en partikongress, förändringar i partiprogrammet och av partiets namn, samt ett förnyande av Internationalen.⁴

Den mest kontroversiella frågan bland bolsjevikerna kom nu gälla huruvida partiet skulle sträva efter sovjeternas maktövertagande eller om dessa skulle begränsas till att fungera som separata kontrollorgan vid sidan av regeringen. Lenins teser nedröstades först i Petrograds partikommitté, men fick en dryg vecka senare en majoritet av rösterna vid en partikonferens. Vid den allryska partikongress, ”aprilkonferensen”, som hölls ytterligare tio dagar senare, fick de viktigaste delarna av Lenins förslag en överväldigande majoritet av de 150 delegaternas röster.⁵

5:4 Den första provisoriska samlingsregeringen och bolsjevismens spridning

Samtidigt som bolsjevikerna höll sin aprilkonferens förlorade allt större delar av folket sin tilltro till den provisoriska regeringens avsikter och förutsättningar. Miljukov, som var utrikesminister och regeringens faktiska ledare,⁶ vände sig den 20 april till de allierades regeringar med en skrivelse där det bland annat hette ”att hela folkets strävan att föra kriget till en slutgiltig seger endast har förstärkts tack vare (den av februarirevolutionen vunna) insikten om allas och envars gemensamma ansvar...(och) att provisoriska regeringen, som slår vakt om vårt fosterlands rättigheter, till punkt och pricka kommer att fullfölja de åtaganden vi iklätt oss gentemot våra allierade”.⁷

Som ett omedelbart resultat av skrivelsens offentliggörande kom ett utbrott av arbetar- och soldatdemonstrationer, vilket i sin tur ledde till att militära styrkor inkallades för att kuva de upproriska. En av generalerna, Kornilov, beordrade sina soldater att skjuta demonstranterna, men de vägrade med hänvisningen att de inte tänkte lyda några order som inte först godkänts av sovjeten.⁸ Snart gick regeringen till reträtt genom att utfärda ett dekret om församlingsfrihet, göra landsförvisning och deportering straffbart, samt vidta förberedelser för de allmänna och fria val⁹ som den provisoriska regeringen bundit sig vid att genomföra senast sex månader efter tsarens avträde.¹⁰ Då man trots detta inte lyckades uppbåda nog med regeringstroga trupper för att kuva upproret i Petrograd och Miljukovs propaganda för en ny offensiv i kriget vägrade bära frukt, avgick han från sin post.¹¹ Redan några dagar tidigare hade krigs-

¹ 1 desjatin motsvarar cirka 1,1 hektar. (*Svensk uppslagsbok*, 1964)

² Lenin: *Samlade skrifter i urval 10*, 1940: 34

³ Lenin: *Samlade skrifter i urval 10*, 1940: 34

⁴ Lenin: *Samlade skrifter i urval 10*, 1940: 34-35

⁵ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 97-101

⁶ Trotskij, *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 438

⁷ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 114-116

⁸ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 121

⁹ Ström: *Ryska revolutionens historia III*, 1927: 41-42

¹⁰ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 80-81

¹¹ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 121

och marinministern Gutjkov avgått, då han ansåg det vara omöjligt att upprätthålla disciplinen i armén.¹ När Miljukov nu slog till reträtt drog han också med sig resten av regeringen i fallet.

Den 14 maj uttalade sig sovjetens exekutivkommitté med 41 röster mot 19 för ett samarbete,² vilket tog sitt uttryck i en koalition mellan februariregeringen och sovjeterna, där de senare fick sex platser. Dessa omständigheter innebar att de moderata socialisterna, som satte en fot i regeringsmaskineriet samtidigt som de hade den andra kvar i sovjeterna, kom att inta en alltmer motsägelsefull och svårhanterlig medlarroll.³ Carr beskriver hur mensjevikernas och SR:s⁴ arbete inom den provisoriska regeringen fick följder som kraftigt skilde sig från ändamålet med en koalitionsministär:

Denna omgruppering tillkom demonstrativt för att öka sovjeternas makt och anseende genom att stärka deras inflytande över regeringen. Resultaten blev helt annorlunda. Den nya regeringen var fortfarande fånge i det administrativa maskineriet, som sköttes av borgerligheten och den gamla ämbetsmannaklassen, och den var hårt pressad av de allierade och stod inför det helt olösliga problemet med en demokratisk fred och kunde inte göra mycket för att tillfredsställa soldaterna och arbetarna som mer och mer ropade efter något tecken på att slutet på kriget var nära. Sovjeten hade hittills varit en koalition av socialistpartier för att försvara arbetarnas intressen gentemot borgerligheten. Nu kunde den inte längre vinna någon tilltro i deras ögon genom att oroa en borgerlig regering där den var starkt representerad. Det utvecklades sprickor i SR och mensjevikpartiet mellan dem som stödde och dem som angrep de socialistiska ministrarna. Viktigast av allt var att bolsjevikererna nu var det enda parti som inte var komprometterat av att ha deltagit i en svag borgerlig-socialistisk koalition och som erbjöd en skarpkursen politik som gick ut på fred till varje pris. Den process genom vilken de så småningom vann förtroendet hos den stora majoriteten av soldater och arbetare och blev den dominerande makten i sovjeterna, hade börjat.⁵

Under slutet av maj månad, då den lokala sovjeten övertog hela makten i Kronstadt,⁶ märktes också ett ökat stöd för bolsjevikererna, såväl i form av valframgångar som i sovjeternas resolutioner.⁷

Den 4 maj⁸ hade Trotskij, som befunnit sig i landsflykt i USA, återvänt till Petrograd. Han kom snart att ge sitt helhjärtade stöd till bolsjevikerernas politik,⁹ vilket hade en viss betydelse delvis eftersom Trotskij spelat en framträdande roll i petersburgsovjetens arbete 1905.¹⁰

När ”den Första Allryska Sovjetkongressen” öppnades 3 juni 1917,¹¹ var bolsjevikererna representerade av 105 av de 822 delegater som hade rösträtt.¹² Även Trotskij och den grupp han tillhörde, ”de förenade socialdemokraterna”, representerade av 10 delegater, stödde bolsjevikerernas resolutioner under hela kongressen. Den 9 juni samlades bolsjevikpartiet och dess sympatisörer för en gatudemonstration som dock stoppades med anledning av sovjetkongressens motstånd. I stället anordnade kongressen den 18 juni en mycket stor demonstra-

¹ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 121

² Ström: *Ryska revolutionens historia III*, 1927: 42

³ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 193-194

⁴ SR är den vanliga benämningen på socialrevolutionärerna, ett socialistiskt bondeparti som bildades vid sekelskiftet. (Trotskij, *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 446)

⁵ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23*, I: 105

⁶ Kronstadt är en ö i finska viken från vilken infarten till Petrograd bevakades. (Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 441)

⁷ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 132-133

⁸ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 192

⁹ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23*, I: 105-107

¹⁰ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971, 112

¹¹ Om kongressen skriver Trotskij att delegaterna ”representerade 305 lokala sovjet, 53 distrikts- och regionala organisationer vid fronten, institutionerna i arméns bakre led, och några få bondeorganisationer. Rösträtt beviljades de som omfattade mer än 25 000. Sovjeterna omfattande 10 000 till 25 000 hade yttranderätt. På grundval av denna regel, som för övrigt inte iaktogs alltför strikt, kan vi anta att över 20 miljoner människor stod bakom sovjeterna” (Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 377)

¹² SR hade 285, mensjevikererna 248 och minoritetsgrupperna, tillsammans med de partipolitiskt obundna, hade nära 150 delegater. (Carr: *Ryska revolutionen 1917-23*, I: 107)

tion för sovjeten, där en övervägande majoritet av fanornas slagord var bolsjevistiska och endast ett fåtal stödde den provisoriska regeringen.¹

5:5 Krigsutvecklingen under juni och juli månad

Precis före junidemonstrationen hade vad som skulle komma att bli en mycket ödesmättad offensiv inletts vid fronten. Inom loppet av en månad slog de tyska trupperna hål på fronten och återtog allt som den ryska armén vunnit under hela kriget. Enbart offensiven lämnade efter sig sjutusen döda och förtiotusen sårade,² och enligt det militära högkvarterets siffror hade den ryska armén förlorat femtiosex tusen man mellan 18 juni och 6 juli.³

5:6 Protester och repression

Redan före den militära offensivens sammanbrott började regeringen utarbeta planer på att sända petrogradregementen till fronten.⁴ Dessutom genomfördes ingripanden mot fackförbunden samtidigt som flera av högerpartiernas ministrar gjorde sitt bästa för att krossa dubbelväldet genom att avgå. Med anledning av dessa omständigheter samlades den 3 juli omkring 30 000 arbetare tillsammans med väpnade soldater tillhörande petrogradgarnisonen i en stor demonstration vid det Tauriska palatset.⁵ Nästa dag samlade den fortsatta demonstrationen över 500 000 deltagare.⁶ Utanför palatset krävde man nu att de moderata socialisterna skulle säga upp koalitionen med de andra ministrarna⁷ och snart hotade proteströrelsen att övergå i en regelrätt revolution. Många antog att detta var ett av bolsjevikpartiets ledning regisserat försök till maktövertagande, men tvärtom skickade partiets centralkommitté representanter till fabriker och bostadsområden för att förhindra en väpnad konfrontation.⁸ Eftersom bolsjevikernas ledning vid denna tidpunkt inte ansåg tiden vara mogen för ett maktövertagande, försökte bolsjevikerna istället omforma resningen till en fredlig demonstration⁹ och varnade massorna för att använda våld.¹⁰

Tidigt på morgonen den 5 juli lyckades regeringen få tag i tillräckligt många lojala officerare och soldater för att kunna slå tillbaka och följande dag kom nyheten om krigsoffensivens sammanbrott, vilket medförde att aggressionerna mot bolsjevikerna ökade eftersom högerpartierna och de ledande militärerna gav dessa skulden för den söndervittrande krigsdisciplinen.¹¹ Matrosar, soldater och arbetare arresterades och bolsjevikernas tidningsredaktion slogs sönder och samman.¹² Kort därefter utfärdades också en order om arrestering av de främsta bolsjevikledarna, vilket fick till följd att Lenin åter tvingades i landsflykt och att bland andra Trotskij, som precis gått över till bolsjevikpartiet, tillfångatogs.

5:7 Den andra provisoriska samlingsregeringen och bolsjevismens frammarsch

Den misslyckade krigsstrategin kom i växelverkan med massornas allmänna missnöje att innebära en ny regeringskris¹³ som den 24 juli utmynnade i att en ny regering upprättades.

¹ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 108

² Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 140

³ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 122

⁴ Enligt det militära högkvarter skulle man förflytta 90 000 man från Petrograd till fronten. (Trotskij: *Ryska revolutionens historia II*, 1988: 122)

⁵ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 149-152 Tauriska palatset var byggnaden där den provisoriska regeringen och sovjeternas exekutivkommitté hade sina sammanträden. (Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 441)

⁶ Trotskij: *Ryska revolutionens historia II*, 1988: 71

⁷ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 206

⁸ Carr skriver att "Lenin själv hävdade att det var omöjligt att handla så länge som en majoritet trodde på 'den småborgerligt kapitalistkontrollerade mensjevik- och SR-politiken' ". (Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*: 108)

⁹ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 152

¹⁰ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 206

¹¹ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 207

¹² Trotskij: *Ryska revolutionens historia II*: 59-70

¹³ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 108-109

Denna andra provisoriska regering i vilken Kerenskij blev premiärminister kom med undantag av några borgerliga ministrar från den tidigare regeringen¹ att bestå av mensjeviker och socialrevolutionärer. Precis som sin föregångare lovade den att ”förbereda valen till den konstituerande församlingen”² och ”att sätta in alla krafter mot den yttre fienden”.³ Men något inkallande av den konstituerande församlingen kom inte på fråga och kriget fortsatte med ytterligare nederlag. Regeringsförklaringen förde med andra ord inte med sig några nyheter. Istället visade sig skillnaden mellan detta styre och det föregående bli att makten kom att förskjutas högerut, mot en militärdiktatur. Då general Kornilov, som nu utnämns till överbefälhavare för armén, krävde att dödsstraffet skulle återinföras godkändes det av regeringen, varefter officerarna inledde massavrättningar av soldater och flera av de rättigheter som sovjeterna instiftat för soldaterna återkallades.

Samtidigt som kontrarevolutionens spets nu i högsta grad riktades rakt mot bolsjevikpartiet och deras politik kom också högervändningen av regeringspolitiken på sätt och vis att spela bolsjevikerna rakt i händerna. Trots de hårda slag som utdelats mot partiet i början av juli närmade det sig nu majoritet i flera av de största städernas sovjet⁴ och när man i början av augusti samlades till kongress hade antalet partimedlemmar stigit till 240 000 inom partiet och till 26 000 i den militära organisationen.⁵

5:8 Kornilovupproret

I slutet av augusti försökte den politiska högern genom en militärkupp gripa makten i Ryssland.⁶ Den utfördes genom att överbefälhavare Kornilov vid en ”rikskonferens” som inkallats av regeringen, efter det att han framlagt en dyster rapport om krigsläget, lade fram ett program som bland annat syftade till att ”hänga de tyska spionerna⁷ med Lenin i spetsen”.⁸ Denna programpunkt överensstämde med de planer Kerenskij, som nu blivit premiärminister, själv haft när han bad Kornilov skicka regeringstroga trupper till huvudstaden. Kornilov ville dock, som Isaac Deutcher uttrycker det, samtidigt passa på att ”befria landet från sovjeterna, de moderata socialisterna och Kerenskij själv”.⁹ Den 24 augusti yrkade Kornilov på regeringens avgång överflyttandet av all makt till honom själv och militären, vilket resulterade i att han avsattes.¹⁰ Efter detta bemötande styrde Kornilov sina ryttarförband mot Petrograd för att göra upp räkningen med regeringen och ”sopa bort revolutionen”.¹¹ När högern och militärapparaten nu vägrade att stanna vid den grad av kontrarevolution som regeringen tänkt sig, hade den inget annat val än att söka en allians med bolsjevikerna:

Snart började regeringen (skriver Isaac Deutcher) själv sätta vapen i händerna på rödgardisterna som den nyss hade avväpnat. Den bönföll de bolsjevikiska agitatorerna, vars nedbrytande påverkan den hade skyllet alla militära bakslag på, att de skulle påverka Kornilovs trupper på samma sätt och övertala dem att vägra lyda och

¹ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 164

² Ström: *Ryska revolutionens historia III*, 1927: 70

³ Ström: *Ryska revolutionens historia III*, 1927: 70

⁴ Ström: *Ryska revolutionens historia III*, 1927: 69-75

⁵ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967:171-172

⁶ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23*, I, 1970

⁷ Anklagelserna om att Lenin skulle vara en tysk agent var inte en ny företeelse. Tvärtom hade sådana rykten varit i omlopp sedan regeringen redan den 5 juli låtit publicera en artikel i en högerextremistisk tidning där man påstod sig ha bevis för att Lenin mottagit pengar från den tyska regeringen. (Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 156-161)

⁸ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 172, 177, 179

⁹ Deutscher: *Stalin – En politisk biografi*, 1973: 127 Att Kornilov och högerpartierna spelat ett politiskt rävspel där även Kerenskij varit inblandad styrks bl a av utdrag från storgodsägaren och översten Engelhardts memoarer, som redovisas i Gunnarssons bok. (Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 179-183)

¹⁰ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 179

¹¹ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 212 [[Den väpnade profeten](#)]

att överge sina befäl. Slutligen bad Kerenskij även Kronstadts matrosar, skurkarna från juli, att komma till hans försvar.¹

Nu skred petrogradsovjeten till verket för att hindra Kornilov från att införa militärdiktatur och upproret slutade med att Kornilovs trupper skingrades för vinden och att han själv arresterades.²

5:9 Den sista provisoriska samlingsregeringen och bolsjevismens segertåg

I samband den regeringskris som Kornilovupproret framkallat tillsattes av mensjevikerna och SR ett ”direktorium” bestående av fem män vars uppgift blev att lotsa landet ut ur krisen. Detta styre bestod till slutet av september då en tredje provisorisk regering tillsattes.³

Samtidigt som regeringen nu arbetade för att få bistånd från de allierade för en ny offensiv, tilltog bonderesningarna och beslagtagandet av godsägarnas jord såväl som soldaternas krigsmotstånd och arbetarnas nöd.⁴

När Lenin återvände från sitt gömställe hade Trotskij redan frigivits ur fängelset. Trotskij kom än en gång att bli president för petrogradsovjeten⁵, där han krävde Kerenskij's avgång och överförandet av all makt till sovjeterna.⁶ Under början av oktober uppnådde bolsjeviker dessutom majoritet i sovjeterna i Petrograd och Moskva.⁷ Snart anslöt sig ett nybildat parti, vänster-SR, till bolsjeviker, och när det stod klart att man hade majoritet i landet⁸ inledde man den 25 oktober ett väpnat uppror mot den provisoriska regeringen under parollen ”makten åt sovjeterna, fred åt folken, bröd åt de svältande”.⁹

6. Oktoberrevolutionen

6:1 Maktövertagandet

Den 25 oktober övertog de röda garderna kontrollen över de viktigaste delarna av Petrograd och den provisoriska regeringens medlemmar arresterades eller flydde.¹⁰ Då regeringens stöd var mycket svagt och de röda garderna var välorganiserade kunde störtandet av regeringen ske nästan helt utan blodspillan.¹¹

6:2 Den Andra Allryska Sovjetkongressen

I det val till den Andra Allryska Sovjetkongressen där omkring 20 miljoner människor¹² valt sina representanter röstade en majoritet på bolsjeviker¹³. Att även vänster-SR fick många röster innebar att de två partierna tillsammans hade tre fjärdedelar¹⁴ majoritet när kongressen öppnades på eftermiddagen den 25 oktober. Kongressen inleddes med att man förkunnade

¹ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 212

² Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 179

³ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 187, 192

⁴ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 190

⁵ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23*, 1970: 111-112

⁶ Deutscher: *Den väpnade profeten*, 1971: 216

⁷ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23*, 1970:110

⁸ Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 198, 202

⁹ Trotskij: *Ryska revolutionens historia I*, 1988: 435, Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 202

¹⁰ Carr: *Ryska revolutionens historia I*, 1970: 116

¹¹ Trotskij: *Ryska revolutionens historia III*, 1988: 216-246

¹² När det gäller valets giltighet skriver Håkan Blomqvist, författare och historiker vid Södertörns högskola: ”det var i händerna på den dittills bredaste demokratiska församling som någonsin sammanträtt på rysk jord...som bolsjeviker lade makten” (Blomqvist: *Lenin: Massmördare?*, 1999: 47) ”Ombuden hade utsetts av...väljare på fabriker, regementen och bondbyar”...”De representerade långt ifrån alla Rysslands invånare men utgjorde den dittills första demokratiska församling som de understa folklagren kunnat välja sina egna ombud till...Den provisoriska regeringen hade inte varit vald av någon” (Blomqvist: *Gåtan Nils Flyg och nazismen*: 41)

¹³ Gunnarsson: *Ryssland 1917*: 234

¹⁴ Deutscher, *Den väpnade profeten*, 1971: 232

”överförandet av all makt i Ryssland till sovjeterna av arbetar-, soldat-, och bondedeputerade”,¹ vilket följdes av att man nästa natt antog ett fredsdekret ”för en omedelbar fred” och ett jorddekret som upphävde godsägarnas äganderätt och lade ansvaret för omfördelningen i de lokala sovjeternas händer.²

7. Slutsatser

Under perioden 1861-1917 är det tydligt att de tsaristiska regimerna i Ryssland inom ramen för det rådande samhällssystemet och de härskande klassernas intressen gjorde flera misslyckade försök att lösa de ständigt återkommande kriserna och den utbredda sociala misären. Under tsarregeringens sista månader kom frågorna om den demokratiska freden och äganderätten till jorden att ställas på sin spets. Eftersom regeringens fortlevnad var beroende av de allierades välvilja och stödet från den inhemska borgerligheten och försvarsmakten, vilkas intressen stod i rak motsättning till fattigböndernas och arbetarnas akuta behov, kunde varken tsarregeringen eller dess efterträdare uppbringa en lösning på dessa enorma problem.

Det var i denna sällsamma återvändsgränd den provisoriska regeringen befann sig när bolsjevikerna framförde löften om en omedelbar och villkorslös fred och lade fram ett radikalt agrarprogram som stödde och utsträckte det övertagande av godsägarjord som hungersnöden redan tvingat många av de fattigaste bönderna att utföra.

Från och med sommaren 1917 fanns hos proletariatet ett tydligt samband mellan det stigande missnöjet med regeringen och de partier som arbetade inom den och det ökande stödet till bolsjevikpartiet, som var det enda parti som stått utanför den provisoriska regeringens vacklande förfarande och som inte en enda gång svikit sina löften. En annan anledning till det tilltagande stödet för bolsjevikerna kan ha varit att proletariatet efter händelserna i början av juli insett att de behövde en central och pålitlig ledning. Ett faktum är att bolsjevikerna erbjöd något som regeringspartierna på grund av sin karaktär aldrig skulle kunna prestera: en omedelbar, villkorslös och demokratisk fred, en genomgripande jordreform, demokratiska rättigheter osv.

Efter Kornilovupproret slog den politiska pendeln ett kraftigt slag åt vänster vilket medförde att underlaget för bolsjevikernas politik ökade i sovjeterna, samtidigt som regeringspartiernas stöd sjönk till en ohållbart låg nivå. När bolsjevikernas röda garden i slutet av oktober besatte nyckelpositionerna i Petrograd hade miljontals fattigbönder, arbetare och bondesoldater de bakom sig, en bas som vid denna tidpunkt var den kraftigaste en rysk regering någonsin haft. Det räcker med att skumma igenom dekreten om fred och jord för att förstå varför bönderna, arbetarna och soldaterna i så hög utsträckning stödde bolsjevikernas program: det var deras eget.

Därför kan man inte i någon bemärkelse stämpla oktoberrevolutionen som en kupp. Tvärtom var det så att störtandet av den provisoriska regeringen var ett förverkligande av arbetarnas, böndernas och soldaternas högsta önskan: att få ett slut på kriget, svälten och den feodala oligarkins kvarhängande ojämlikhet vad gäller fördelningen av tillgångar och arbetsbördor.

¹ Carr: *Ryska revolutionen 1917-23 I*, 1970: 116

² Gunnarsson: *Ryssland 1917*: 234-243

8. Bilagor

a) Dekretet om freden

Den arbetar- och bonderegering, som skapats genom revolutionen den 24-25 oktober och som stödjer sig på arbetar- soldat och bondeombudens sovjet, uppmanar all krigförande folk och deras regeringar att genast inleda underhandlingar om en rättvis, demokratisk fred, som den övervägande majoriteten av de genom kriget utmattade, utpinade och marterade arbetarna och de övriga arbetande klasserna i alla krigförande länder längtar efter och som de ryska arbetarna och bönderna på det mest bestämda och eftertryckliga sätt krävde efter tsarmonarkins störtande – en sådan fred är enligt regeringens uppfattning en omedelbar fred utan annexioner (dvs. utan erövring av främmande jord, utan främmande nationaliteters anslutning med våld) och utan kontributioner.

Rysslands regering uppmanar alla krigförande folk att genast sluta en sådan fred, och den förklarar sig beredd att genast, utan minsta dröjsmål, vidtaga alla beslutsamma åtgärder – tills alla villkoren för en sådan fred blivit slutgiltigt bekräftade genom befullmäktigande församlingar av folkrepresentanter i alla länder och av alla nationer.

Med annexion eller erövring av främmande jord avser regeringen i överensstämmelse med demokratins rättsmedvetande i allmänhet och de arbetande klassernas i synnerhet varje liten eller svag nationalitets anslutning till en stor eller stark stat utan att ett exakt, klart och frivilligt uttalande eller dito önskan av denna nationalitet föreligger, oberoende av tidpunkten då denna anslutning med våld ägt rum och likaså oberoende av hur pass utvecklad eller efterbliven den nation är, som med våld anslutes eller med våld kvarhålls inom en given stats gränser.

Om någon som helst nation med våld kvarhålls inom en given stats gränser, om den tvärtemot sin uttalade önskan – likgiltigt om denna önskan kommit till uttryck i pressen, vid folkmöten, i beslut av partier eller i upplopp och uppror mot det nationella förtrycket – inte erhåller rätt att genom fri omröstning utan det ringaste tvång själv träffa avgörande om formerna för sin statliga existens, sedan den annekterande eller överhuvud den starkare nationen fullständigt dragit bort sina trupper, så utgör denna anslutning en annexion, dvs. en erövring och ett övervåld.

Att fortsätta detta krig för att avgöra hur de starka och rika nationerna sig emellan ska fördela de svaga nationaliteter, som de erövat, anser regeringen vara den största förbrytelse mot mänskligheten, och den deklarerar högtidligen sin beslutsamhet att genast underteckna villkoren för en fred, som gör slut på detta krig på nämnda, för alla nationaliteter utan undantag lika rättvisa villkor.

Samtidigt förklarar regeringen, att den alls inte anser de ovannämnda fredsvillkoren vara ultimativa, dvs. den samtycker till att pröva även alla andra fredsvillkor och yrkar endast på att de fredsvillkor, som vilket som helst av de krigförande länderna kommer med, skall framläggas så fort som möjligt, fullständigt klart, med absolut uteslutande av varje slags tvetydighet och hemlighetsmakeri.

Regeringen avskaffar den hemliga diplomatin och förklarar att den å sin sida är fast besluten att föra alla underhandlingar fullständigt öppet inför hela folket. Den kommer genast att taga itu med offentliggöra alla hemliga fördrag, som bekräftats eller ingåtts av godsägarnas och kapitalisternas regering från februari till den 25 oktober 1917. Hela innehållet i dessa fördrag, såvitt det är inriktat på - som fallet brukar vara – att förskaffa de ryska godsägarna och kapitalisterna fördelar och privilegier, att upprätthålla eller utvidga storryssarnas annexioner, förklarar regeringen vara ovillkorligen och omedelbart ogiltigt.

Regeringen vänder sig till regeringarna och folken i alla länder och föreslår att öppna underhandlingar om ingående av fred genast inleds samt förklarar sig å sin sida beredd att föra

dessa underhandlingar både skriftligen, telegrafiskt och genom förhandlingar mellan representanter för de olika länderna eller på en konferens mellan sådana representanter. För att underlätta sådana underhandlingar utnämner regeringen befullmäktigade representanter till de neutrala länderna.

Regeringen uppmanar alla regeringar och folken i de krigförande länderna att genast ingå vapenstillestånd, varvid den å sin sida anser det önskvärt, att detta vapenstillestånd ingås på minst tre månader, dvs. för en tid, som är fullt tillräcklig både för att slutföra fredsunderhandlingarna med deltagande av representanter för alla folkslag eller nationer utan undantag, vilka dragits in i kriget eller tvingats att delta däri, och för att inkalla befullmäktigade församlingar av folkrepresentanter i alla länder för att slutgiltigt fastställa fredsvillkoren.

I det Rysslands provisoriska arbetar- och bonderegering riktar detta fredsförslag till regeringarna och folken i alla krigförande länder, hänvisar den sig också och i synnerhet till de medvetna arbetarna i mänsklighetens tre mest avancerade nationer och de största staterna som deltar i det nuvarande kriget: England, Frankrike och Tyskland. Arbetarna i dessa länder har gjort framåtskridandets och socialismens sak de största tjänster och givit storslagna exempel: chartiströrelsen i England, en rad revolutioner av världshistorisk betydelse, vilka genomförts av det franska proletariatet, och slutligen den hjältemodiga kampen mot socialistlagen i Tyskland samt det för arbetarna i hela världen monstergilla, långvariga, ihärdiga och disciplinerade arbetet för att skapa proletära massorganisationer i Tyskland. Alla dessa förebilder av proletärt hjältemod och historisk skaparkraft är oss en borgen för att arbetarna i de nämnda länderna kommer att förstå den uppgift som nu åligger dem, nämligen att befria mänskligheten från krigets fasor och dess följder, att dessa arbetare genom sin allsidiga, bestämda och ytterst energiska verksamhet kommer att hjälpa oss att slutföra fredens sak och samtidigt de arbetande och exploaterade befolkningsmassornas frigörande från all slags slaveri och all slags exploatering.

*Ordförande i Folkkommisariernas råd
Vladimir Uljanov – Lenin
(Ivestija 27 oktober 1917)*

(Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 235-239)

b) Dekretet om jorden (utdrag)

- 1) Godsägarnas äganderätt till jorden upphäves omedelbart utan någon som helst ersättning Godsägarnas egendomar, liksom all jord tillhörande tsarfamiljen, all kloster- och kyrkjord med alla deras levande och döda inventarier, herrgårdsbyggnader och alla tillbehör, övergår till distriktsjordkommittéernas och bondeombudens kretssovjeters förfogande till dess konstituerande församlingen sammanträtt.
- 2) Varje slags skadegörelse på den konfiskerade jorden, som härefter tillhör hela ryska folket, betraktas som en svår förbrytelse och bestraffas av revolutionsdomstolen. Bondeombudens kretssovjeter vidtager alla nödvändiga åtgärder för att upprätthålla den strängaste ordning vid konfiskationen av godsägarnas egendomar, för att fastställa vilka arealer som skall konfiskeras, för att upprätta en noggrann förteckning över all den egendom som konfiskerats och för att hålla en sträng revolutionär bevakning över hela det jordbruk, som övergår till folket, med alla dess byggnader, redskap, boskap, livsmedelsförråd osv.
- 3) Som rättesnöre vid genomförandet av de stora jordomdaningarna till dess de slutligen fastställts av konstituerande församlingen bör överallt tjäna följande bondeinstruktion...

*Ordföranden i Folkkommisariernas råd
Vladimir Uljanov-Lenin
(Devrenskaja bednota, Nr 15, den 28 oktober 1917)*

(Gunnarsson: *Ryssland 1917*, 1967: 239-243)

Källor

- Alla tiders historia: Grundbok i historia för gymnasieskolan*, 1991
 Andersson, Kenth-Åke: *Lögnens renässans: Utvecklingen i Sovjet*, 1972
 Blomqvist, Håkan: [Gåtan Nils Flyg och nazismen](#), 1999
 Blomqvist, Håkan: [Lenin, massmördare?](#), 1999
Bonniers världshistoria, XI, 1985
 Carr, Edward Hallett: *Ryska revolutionens historia I-III*, 1970
 Deutcher, Isaac: [Den väpnade profeten](#), 1971
 Deutcher, Isaac: [Stalin – En politisk biografi](#), 1973
 Gunnarsson, Gunnar: *Ryssland 1917*, 1967
 Lenin, Vladimir Iljitsj: *Samlade skrifter i urval 10*, 1940
 Mandel, Ernest: [Från klassamhälle till kommunism](#), 1976
 Ström, Fredrik: [Ryska revolutionens historia I-V](#), 1927
Svensk uppslagsbok, 1964
 Trotskij, Leo: [Den permanenta revolutionen](#), 1983
 Trotskij, Leo: [Resultat och framtidsutsikter](#), 1983
 Trotskij, Leo: [Ryska revolutionens historia del 1-III](#), 1988 []